

УДК 339.561

Гаврилюк О. М.,

gavrulykoleh@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-9254-5073,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті здійснено узагальнення та напрацювання низки нових практичних рекомендацій з формування та реалізації ефективної державної політики нарощення обсягів вітчизняного аграрного експорту. При цьому розвиток аграрного експорту розглядається як композиційна характеристика з таких складових: збільшення обсягів експорту аграрної продукції в натуральному та вартісному вираженні; покращення структури експорту, зокрема збільшення частки продукції з високим вмістом доданої вартості і глибини її переробки; нарощення цінових характеристик експорту аграрної продукції; удосконалення географічної структури експорту аграрної продукції; покращення маркетингових параметрів експорту вітчизняної аграрної продукції; використання експорту як чинника активізації та підвищення ефективності інших компонентів зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних виробників та експортерів продукції агропромислового комплексу країни. Показано, що значною перешкодою відносно розвитку аграрного експорту України на сьогодні слугують проблеми формування і використання фінансового забезпечення активізації та розвитку відповідних процесів. Відтак метою дослідження визначено обґрунтування структури та положень фінансового механізму розвитку вітчизняного аграрного експорту в сучасних умовах нестабільності в Україні. Ідентифіковано та охарактеризовано склад і структуру елементів – складових фінансового механізму, основоположними в якому виступають: а) фінансове забезпечення; б) фінансове регулювання; в) фінансові інструменти; г) індикатори реалізації цілей і завдань механізму. Аргументовано на тому, що запровадження визначеного фінансового механізму на практиці дозволить активізувати внутрішнє виробництво аграрної продукції в Україні, покращити його потенціал та структурні характеристики, а також збільшити масштаби експорту цієї продукції, що позитивно позначиться на покращенні параметрів макроекономічної, виробничої, зовнішньоекономічної, інвестиційної та продовольчої безпеки національної економіки України.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, аграрне виробництво, експорт аграрної продукції, зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий механізм, війна, нестабільність.

Gavrulyk O. M.,

gavrulykoleh@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-9254-5073,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FINANCIAL MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC AGRICULTURAL EXPORTS IN MODERN CONDITIONS

Abstract. The article summarizes and develops a number of new practical recommendations for the formation and implementation of an effective state policy to increase the volume of domestic agricultural exports. At the same time, the development of agricultural exports is considered as a composite characteristic of the following components: an increase in the volume of exports of agricultural products in terms of volume and value; improving the export structure, in particular increasing the share of products with high added value and the depth of their processing; increasing the price characteristics of agricultural exports; improving the geographical structure of agricultural exports; improving the marketing parameters of domestic agricultural exports; using exports as a factor in activating and increasing the efficiency of other components of foreign economic activity of domestic producers and exporters of products of the country's agro-industrial complex. It is shown that a significant obstacle to the development of agricultural exports in Ukraine today is the problem of forming and using financial support for the activation and development of relevant processes. Therefore, the purpose of the study is to substantiate the structure and provisions of the financial mechanism for the development of domestic agricultural exports in the current conditions of instability in Ukraine. The composition and structure of the elements – components of the financial mechanism, the fundamental ones of which are: a) financial provision; b) financial regulation; c) financial instruments; d) indicators of the implementation of the goals and objectives of the mechanism, have been identified and characterized. It is argued that the introduction of a certain financial mechanism in practice will

allow to activate the domestic production of agricultural products in Ukraine, improve its potential and structural characteristics, as well as increase the scale of exports of these products, which will positively affect the improvement of the parameters of macroeconomic, production, foreign economic, investment and food security of the national economy of Ukraine.

Key words: agro-industrial complex, agricultural production, export of agricultural products, foreign economic activity, financial mechanism, war, instability.

JEL Classification: F10, F40, Q13, Q18

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2026-86-18>

Постановка проблеми. Загальновідомо, що Україна характеризується значним економіко-ресурсним потенціалом для нарощення обсягів виробництва й експорту аграрної продукції, який ще далеко не реалізувала як до, так і під час повномасштабної війни. Однак війна як посилила існуючі, так і створила нові труднощі й перешкоди для збільшення обсягів експорту продукції цього сектора національної економіки.

Утім, незважаючи на систематичні атаки, спрямовані на руйнування аграрної інфраструктури та провокування продовольчої кризи, Україна забезпечує внутрішню продовольчу безпеку й зберігає активну присутність на світових ринках аграрної продукції. Так, станом на листопад 2024 року було зібрано 73,6 млн тонн сільськогосподарської продукції з площі 19,5 млн га. Зокрема, обсяг зібраних зернових культур склав 53,9 млн тонн, олійних – 19,7 млн тонн, цукрового буряку – 12,1 млн тонн.

Україна, незважаючи на перманентні атаки на портову інфраструктуру, зберігає статус надійного постачальника продовольства на міжнародному ринку, коли у 2024 році обсяг експорту агропродовольчої продукції становив 24,5 млрд дол. США, що дорівнює 59% від загального обсягу експорту та є другим за величиною показником після рекорду 2021 року (27,7 млрд дол. США). У фізичних обсягах було експортовано 78,3 млн тонн аграрної продукції. Найбільші частки у вартості експорту належали соняшниковій олії (21%), кукурудзі (21%), пшениці (15%). Значними залишаються також обсяги експорту ріпаку, сої, макухи та відходів переробки олійних культур, м'яса птиці, ячменю і цукру.

Також продовжується співпраця з міжнародними партнерами щодо розширення експортних можливостей для продукції різних товарних груп, зокрема м'яса птиці, великої та дрібної рогатої худоби, яловичини, свинини, молока та молочних продуктів, меду, яблук, ягід (лохини, черешні), зернобобових (гороху, квасолі), цибулі, пшеничного борошна, риби й рибопродуктів, а також репродуктивного матеріалу. У 2024 році українські експортери отримали доступ до ринків 9 країн світу для 16 груп аграрної продукції.

Однак навіть за такої ситуації Україна все ще має гарні можливості і передумови як для подальшого нарощення експорту аграрної продукції, так і підвищення рівня його ефективності. Проте для вирішення цього завдання слід задіяти якісний та ефективний фінансовий механізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування та реалізації державної політики, що спрямована на підтримку і стимулювання зростання обсягів виробництва й експорту аграрної продукції вітчизняних сільськогосподарських підприємств, розглядається в наукових дослідженнях таких учених, як І. Безп'ята [1, с. 16-25], А. Брояка [2, с. 14-20], Т. Васильців [3, с. 90-101; 11, с. 855-864], Р. Лупак [3, с. 90-101; 11, с. 855-864], Н. Юрків [3, с. 90-101], А. Гречко [4, с. 146-155], І. Кицюк, І. Фіщук [5, с. 41-45], Ю. Дайновський, Б. Семак [6, с. 69-74], А. Прошаликіна, Т. Петренко [7, с. 22-26], М. Рахман, А. Книш [8, с. 180-184], Т. Сус, О. Ємець, С. Мовчун, С. Онишко, О. Цюпа [9, с. 150-159], Т. Шабатура [10, с. 138-146], Р. Бойко, М. Куницька-Гляш [11, с. 855-864] та інші.

Проте все ще не в повній мірі вирішеним на сьогодні завданням залишається теоретико-методичне та методико-прикладне узагальнення фінансового механізму нарощення обсягів вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках її реалізації. Вказане обумовило обрання тематики, мети, цілей і завдань цього дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування структури та положень фінансового механізму розвитку вітчизняного аграрного експорту в сучасних умовах нестабільності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, для стимулювання нарощення обсягів та підвищення ефективності експорту вітчизняної аграрної політики в Україні слід впровадити відповідний адекватний фінансовий механізм активізації та підтримки відповідних процесів. До головних компонент такого механізму видається доцільним включити:

- 1) фінансове забезпечення збільшення експорту аграрної продукції;
- 2) фінансове регулювання процесів, що в прямій чи опосередкованій мірі дотичні до нарощення обсягів експорту аграрної продукції;
- 3) фінансові інструменти, які доступні та дієві в плані регулювання масштабів і структури операцій експорту аграрної продукції;
- 4) індикатори механізму, досягнення значень яких, власне, й сигналізує про дієвість державної політики в аналізованій сфері (рис. 1).

Таким чином, першим елементом механізму розглядаємо фінансові ресурси, які можуть та повинні бути

спрямовані на реалізацію цілей і завдань державної політики нарощення обсягів вітчизняної аграрної продукції. Вважаємо, що мета фінансового забезпечення експортної діяльності полягає в мінімізації фінансових ризиків для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, підвищенні конкурентоспроможності національної експортної продукції та послуг, а також у створенні стимулів для розширення обсягів експорту й активізації міжнародної торгівлі. Важливим аспектом є забезпечення механізмів захисту експортерів від потенційних фінансових втрат, що можуть виникати внаслідок неплатоспроможності контрагентів, а також через політичні чи економічні ризики в країнах-партнерах.

У визначених цілях можуть застосовуватися такі складові фінансового забезпечення, як створення та використання можливостей експортно-кредитних агентств (зокрема, безпосередньо спеціалізованих на фінансово-кредитній та іншій підтримці виробників та експортерів аграрної продукції), кредитування (передекспортне фінансування, кредити на експорт, кредитування зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних аграріїв назагал), страхування ризиків експорту та експортних кредитів, надання гарантій на експорт, знижки та субсидії, створення експортних зон, ін.

Рис. 1. Конфігурація та структура фінансового механізму розвитку вітчизняного аграрного експорту в сучасних умовах кризи та нестабільності

Джерело: авторська розробка

Фінансове забезпечення дозволяє сформувати відповідний фінансовий ресурс, який дозволить вітчизняним підприємствам – виробникам аграрної продукції організувати, налагодити та наростити експорт продукції на зовнішні ринки її просування й збуту. Водночас цей інструментарій у меншій мірі придатний для регулювання змін у структурних аспектах і характеристиках експорту аграрної продукції. У таких цілях держава може застосовувати методи відповідного фінансового регулювання, а саме: податкового регулювання (пільгового оподаткування експортерів аграрної продукції, запровадження податкових стимулів, зокрема шляхом зниження ставок податку на додану вартість або забезпечення ефективного механізму бюджетного відшкодування ПДВ на експортовану продукцію, що спрямований на підвищення фінансової привабливості зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору; спрощення податкового адміністрування для аграрних виробників, оптимізації процедур податкового обліку, звітності та сплати податків з метою зниження адміністративного навантаження, підвищення прозорості та ефективності функціонування аграрних суб'єктів господарювання); бюджетного стимулювання (реалізується через надання дотацій на вирощування сільськогосподарських культур, що мають високий експортний потенціал, стимулювання виробничої діяльності аграрних підприємств та підвищення їхньої конкурентоспроможності на міжнародних ринках; часткове відшкодування витрат, пов'язаних із логістичним забезпеченням, сертифікацією продукції відповідно до міжнародних стандартів, а також участю у спеціалізованих виставкових заходах, що відіграє ключову роль у розширенні доступу українських експортерів до нових ринків збуту; програми компенсації процентних ставок за кредитами як інструмент поліпшення доступу до фінансових ресурсів, що дозволяє агровиробникам здійснювати інвестиції в інновації, модернізацію виробництва та розвиток експортної інфраструктури); фінансово-кредитного забезпечення (надання пільгових кредитів через державні банківські установи або за участю державних гарантій; страхування експортних ризиків, зокрема за участю експортно-кредитних агентств, що є ключовим механізмом захисту експортерів від комерційних та некомерційних ризиків, включаючи політичні, валютні та платоспроможності іноземних контрагентів; фінансові гарантії з боку банківських і страхових установ); валютного регулювання (контроль за валютними операціями, пов'язаними з експортною діяльністю, що здійснюється з метою забезпечення прозорості фінансових потоків, дотримання валютного законодавства та запобігання ухиленню від репатріації експортної виручки; формування сприятливих умов для репатріації валютної виручки, спрощення процедур повернення коштів, одержаних від реалізації товарів і послуг за кордоном, а також створення стимулів для своєчасного та повного зарахування валютних надходжень на рахунки резидентів; захист від валютних ризиків, зокрема шляхом застосування інструментів хеджування, є необхідною умовою для забезпечення

фінансової стабільності експортерів в умовах коливань валютних курсів); митно-тарифної політики (зниження або скасування експортних мит для стимулювання вивозу певних культур; адміністративне спрощення процедур митного оформлення; укладання угод про зони вільної торгівлі); інституційної підтримки (створення спеціалізованих державних агентств для підтримки агроекспорту; застосування можливостей зовнішньоекономічної дипломатії тощо).

Фінансові інструменти, що можуть застосовуватися в цілях стимулювання нарощення обсягів та ефективізації експорту вітчизняної аграрної продукції, є дещо вужчими та більш конкретними засобами державного впливу на відповідні процеси. До них головню відносяться прямі бюджетні субсидії, податкові пільги, державні гарантії, підтримка участі у міжнародних заходах, бюджетно-маркетингова підтримка, інфраструктурна підтримка, ін.

Додамо, що ефективно розкриття експортного та загалом зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняного аграрного виробництва потребує реалізації комплексної, стратегічно орієнтованої державної політики. Така політика має ґрунтуватися на узгоджених організаційних і економічних інструментах, які функціонують у межах цілісного фінансового механізму, спрямованого на розвиток та імплементацію зовнішньоекономічного потенціалу.

Організаційна складова механізму охоплює формування ефективної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємств виробників та експортерів аграрної продукції на мікро-, мезо-, макро- та галузевому рівнях. Економічна складова передбачає створення стимулів для активного залучення підприємств до міжнародної економічної взаємодії. Серед ключових елементів механізму слід виокремлювати: систему критеріїв, перелік суб'єктів, інструментарій регулювання, ресурсне забезпечення та очікувані результати.

Притому може використовуватися поетапний підхід до впровадження зазначеного механізму, що забезпечує як поступове формування, так і реалізацію його елементів. Організаційними інструментами державної політики доцільно визначити: удосконалення системи планування виробництва, інтеграцію суб'єктів АПК, розвиток експортної інфраструктури, а також координацію вертикальних і горизонтальних зв'язків. Серед економічних інструментів вкажімо на: технологічне оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності, зміцнення інвестиційного потенціалу, розвиток матеріально-технічної бази та зростання доданої вартості аграрної продукції.

За разом орієнтація лише на експорт є недостатньою умовою повноцінної інтеграції підприємств у глобальні економічні процеси. Для цього необхідне створення відкритого інституційного середовища, здатного забезпечити багатосторонню взаємодію з міжнародними контрагентами.

Серед пріоритетних форм зовнішньоекономічної діяльності потрібно вести мову про експорт, кооперацію, міжнародний маркетинг, науково-технічний обмін, підготовку кадрів, інвестиційне

співробітництво, лізинг, оренду, а також участь у виставкових та інформаційно-комунікативних заходах. Державна підтримка цих форм має здійснюватися з урахуванням специфіки вітчизняної аграрної продукції та її рівня переробки.

Окрему увагу при цьому слід приділяти фінансовому забезпеченню як ключовому фактору реалізації експортного та зовнішньоекономічного потенціалу. Зовнішньоекономічна діяльність є капіталомісткою та вимагає значних інвестицій на адаптацію до нових ринкових умов, сертифікацію продукції та розбудову логістичної інфраструктури. Недостатній рівень фінансування виступає вагомим бар'єром для підприємств, особливо тих, що займаються глибокою переробкою аграрної продукції та планують розширювати власний експортний потенціал.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Державна політика, спрямована на забезпечення розвитку вітчизняного аграрного експорту в сучасних умовах кризи та нестабільності, потребує інституціалізації в таких цілях відповідного фінансового механізму, складовими елементами якого слугують: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; фінансові інструменти та індикатори реалізації цілей і завдань механізму.

У цілях формування достатнього та доступного фінансового забезпечення нарощення обсягів аграрного експорту державі слід задіяти такі складові фінансового забезпечення, як створення та використання експортно-кредитних агентств, кредитування (передекспортне фінансування, кредити на експорт, кредитування зовнішньоекономічної діяльності), страхування ризиків експорту та експортних кредитів, гарантії на експорт, знижки та субсидії, створення експортних зон.

Притому задля впливу на структурні та якісні характеристики експорту вітчизняної аграрної продукції держава може застосовувати такі інструменти фінансового регулювання, як податкове регулювання, бюджетне стимулювання, фінансово-кредитне забезпечення, валютне регулювання, митно-тарифна політика, інституційна підтримка та ін.

В якості конкретних фінансових інструментів публічної політики розвитку вітчизняного аграрного експорту можуть використовуватися прямі бюджетні субсидії, податкові пільги, державні гарантії, підтримка участі у міжнародних заходах, бюджетно-маркетингова підтримка, інфраструктурна підтримка та ін.

Однак в якості критерію реалізації цілей і завдань фінансового механізму розвитку вітчизняного аграрного експорту слід розглядати не лише збільшення обсягів експорту цієї продукції, але й збільшення частки продукції з високим вмістом доданої вартості і глибини її переробки, нарощення цінових характеристик експорту; удосконалення географічної структури, покращення маркетингових параметрів, використання експорту як чинника активізації та підвищення ефективності інших компонент зовнішньоекономічної діяльності.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері стосуються обґрунтування обсягів та джерел

формування ресурсного забезпечення реалізації інструментарію стимулювання збільшення обсягів та ефективізації виробництва й експорту вітчизняної аграрної продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безп'ята І. Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектора – джерело надходження іноземних інвестицій. *Економічний дискурс*. 2016. Вип. 3. С. 16-25.
2. Брояка А. А. Адаптація зовнішньоторгівельної діяльності аграрних підприємств до сучасних економічних умов. *Економіка, фінанси, право*. 2016. № 4/2. С. 14-20.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32-51.
4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.
5. Гречко А. В. Імплементация зарубіжного досвіду стратегічного управління на вітчизняних підприємствах аграрного сектора. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2021. № 19. С. 146-155.
6. Дайновський Ю. А., Семак Б. Б., Вовчанська О. М. Стратегічне значення комунікацій як складової маркетингового потенціалу підприємства. *Підприємництво і торгівля*. 2018. № 22. С. 69-74.
7. Пітель Н. Я. Проблеми розвитку експортно-орієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 25-34.
8. Прошалікіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 22-26.
9. Рахман М. С., Книш А. С. Аналіз тенденцій розвитку експортно-імпорتنних операцій сільськогосподарської продукції України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 45. С. 180-184.
10. Сус Т., Ємець О., Мовчун С., Онишко С., Цюпа О. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора та фінансування її реалізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 6(47). С. 150-159.
11. Шабатура Т. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора національної економіки в умовах економічної глобалізації. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021. № 1. С. 138-146.
12. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8 № 1. P. 70-88.

REFERENCES

1. Bezpiata I. (2016), Zovnishnoekonomichna diialnist ahrarnoho sektora – dzherelo nadkhodzhennia inozemnykh investytsii, *Ekonomichnyi dyskurs*, vyp. 3, s. 16-25.
2. Broiaka, A. A. (2016), Adaptatsiia zovnishnotorhovelnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv do suchasnykh ekonomichnykh umov, *Ekonomika, finansy, pravo*, № 4/2, s. 14-20.
3. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Voloshyn, V. I. (2021), Stratehichni imperatyvy derzhavnoi polityky protydiv hibrnydm zahrozam i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, *Ekonomika Ukrainy*, vyp. 2, s. 32-51.
4. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Yurkiv, N. Ya. (2012), Instytutsiine zabezpechennia rozshyrennia finansovykh mozhlyvostei pidpriemstv promyslovosti ta APK na rehionalnomu rivni, *Finansy Ukrainy*, № 3, s. 90-101.
5. Hrechko, A. V. (2021), Implementatsiia zarubizhnogo dosvidu stratehichnoho upravlinnia na vitchyznianskykh pidpriemstvakh ahrarnoho sektora, *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskyi politekhnichnyi instytut"*, № 19, s. 146-155.
6. Dainovskyi, Yu. A., Semak, B. B. and Vovchanska, O. M. (2018), Stratehichne znachennia komunikatsii yak skladovoi marketynhovoho potentsialu pidpriemstva, *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, № 22, s. 69-74.
7. Pitel, N. Ya. (2019), Problemy rozvytku ek-sportoorientovanoi diialnosti ahrarnoi sfery ekonomiky Ukrainy, *Ahrosvit*, № 16, s. 25-34.
8. Proshchalykina, A. M. and Petrenko, T. S. (2018), Mistse Ukrainy na svitovomu rynku produktsii APK, *Ahrosvit*, № 11, s. 22-26.
9. Rakhman, M. S. and Knysh, A. S. (2019), Analiz tendentsii rozvytku eksportno-importnykh operatsii silskohospodarskoi produktsii Ukrainy, *Prychornomorski ekonomichni studii*, vyp. 45, s. 180-184.
10. Sus T., Yemets O., Movchun S., Onyshko S. and Tsiupa O. (2022), Formuvannia stratehii innovatsi-inoho rozvytku ahrarnoho sektora ta finansuvannia yii realizatsii, *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, № 6(47), s. 150-159.
11. Shabatura T. (2021), Rozvytok eksportnoho potentsialu ahrarnoho sektora natsionalnoi ekonomiky v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii, *Ekonomichnyi visnyk Prychornomoria*, № 1, s. 138-146.
12. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M. and Vasylytsiv T. (2022), Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 8, № 1, p. 70-88.

Стаття надійшла: 13.03.2026

Стаття прийнята: 21.04.2026

Стаття опублікована: 19.05.2026